

Ex officina

Beiaardhandschrift Frans de Prins in Universiteitsarchief

Zoals elk jaar werd ook de jongste Beiaard- en boekenmarkt op het Mgr. Ladeuzeplein ingekleurd met beiaardmuziek. Dit jaar klonken vooral vrolijke marsen, menuetten en volkse deuntjes vanuit de bibliothektoeren. Weinige wandelaars beseften dat ze op die 23ste augustus 2003 getuige waren van een wereldpremière. Beiaardiers Carl van Eyndhoven en Luc Rombouts speelden de beiaardmuziek van Frans de Prins en bliezen er het stof van twee eeuwen af.

Het beiaardboek van Frans de Prins was ooit in de collectie van ridder Xavier van Elewycck (1825-1888), de Leuvense jurist en kapelmeester, die rond 1860 heel wat muziekhandschriften had verzameld. In het voorjaar 2003 werd het door een boekhandelaar gekocht op een rommelmarkt in Geel. Die verkocht het op een boekenmarkt in Diest aan boekenliefhebber Hugo Draulans. Deze laatste toonde het handschrift aan beiaardier Carl van Eyndhoven, die via zijn collega Luc Rombouts het Universiteitsarchief op de hoogte bracht. In juni jl. kon het archief het document verwerven. Het handschrift van Frans de Prins is dus een aangenaam 'nakomertje' in het Van Elewycckfonds en is nu als het ware weer thuis.

De nieuwe aankoop is meteen het vierde beiaardboek in de Van Elewycckcollectie, na twee Leuvense beiaardhandschriften van rond 1755 en de autograaf van de beroemde beiaardpreludia van Matthias vanden Gheyn (1721-1785). Met deze vier documenten bezit het Leuvense Universiteitsarchief de grootste verzameling oude beiaardpartituren ter wereld. Oude beiaardmuziek is een grote zeldzaamheid, omdat ze tot in de jaren 1920 enkel voor eigen gebruik werd genoteerd en nooit werd uitgegeven.

Het handschrift in kwestie dient nog grondig onderzocht, zowel vormelijk als inhoudelijk. Toch kunnen nu al enkele conclusies worden getrokken. Blijkens aantekeningen op de schutbladen was het document in 1780 eigendom van een zekere Frans de Prins. Bijna zeker gaat het hier om *Franciscus Martinus Josephus De Prins* (1746-1814), lid van een bekende Leuvense muzikantenfamilie en organist in verschillende Leuvense kerken en kapellen. De Prins speelde op Allerheiligendag 1778 de nieuwe Vanden Gheynbeiaard van de Sint-Geertruikerkerk in en werd titularis van het instrument.

Het handschrift telt 101 pagina's en bevat 220 stukken. Daarvan zijn 55 nummers klaarblijkelijk bewerkt voor beiaard. Dat kan onder meer worden afgeleid uit de toonomvang van de begeleiding, die overeenkomt met de courante dispositie van het achttiende-eeuwse beiaardpedaal (c – d1). De melodielijn van alle stukken komt in de hoogte niet boven c3 (do3), op een drietal 'uitschieters' aan het einde van het boek na. Aangezien het klavier van de Sint-Geertruibeiaard in het klavier ook doorliep tot c3, is de kans groot dat het hier gaat om het 'beiaardboek van Sint-Geertrui'. Dat maakt het als aanvulling van de Leuvense beiaardhandschriften, die voor de stadsbeiaard van Sint-Pieter geschreven zijn, nog waardevoller.

Verder bevat het boek 94 stukken met begeleidingen die de omvang van het beiaardpedaal overstijgen en die daarom best worden getypeerd als muziek voor klavier (klavecimbel, pianoforte). De meeste van deze werkjes kunnen zonder veel aanpassingen worden gespeeld op beiaard, en wellicht heeft De Prins dat ook gedaan. Veel van de achttiende-eeuwse muziek was als het ware passe-partoutmuziek die op verschillende muzikale instrumenten kon

worden gespeeld. Tot slot bevat het handschrift 71 melodieën zonder begeleiding. Wellicht gebruikte De Prins deze melodieën als basis voor vrije improvisaties en voegde hij er de baslijn tijdens het spelen aan toe.

De helft van de 220 stukken draagt een titel. De meeste zijn Frans en verwijzen onder meer naar het operagenre uit die tijd: *L'amour discret*, *Prenes garde à vous Lucile*, *La jolie muniere*, *Ariette du dormeur éveillé* enz. Bij de Nederlandstalige titels zijn een aantal lokale liederen, zoals *De brandt van Mechelen*, *De Antwerpse ommeganck*, *De Ostendische vaert*, *Prima Lovaniensis*, *Hanske van Loven*, *Medekensdansen van de meijboom van Brussel*, en *Wat vreught in 't Haegelandt*. De andere stukken zijn meestal dansen, menuetten, marsen, gignes, contradansen en aanverwante. Het zuiver profaan karakter van de inhoud lijkt in tegenspraak met de hypothese dat het boek is geschreven voor de abdijbeiaard van Sint-Geertrui. Vergelijking met het beiaardboek uit 1785 van André Dupont, beiaardier van de abdij van Sint-Omaars, wijst echter uit dat de religieuzen van die tijd wel degelijk wereldlijke muziek binnen hun claustrum tolereerden. Van de 381 stukken in het boek van Dupont is er slechts één religieus, en een aantal zijn op zijn minst frivol te noemen, zoals *Le plaisir des bains*.

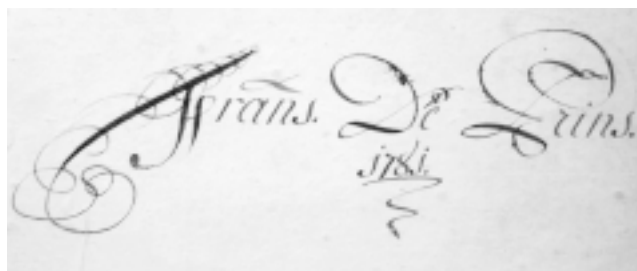

De eerste pagina van het beiaardhandschrift, met drie bewerkingen: *Blauw blommekens*, *Zieleken die opt' tiater spronck*, en *Ballet Kleijn Krokkebil*.

Hoewel het systematisch concordantie-onderzoek nog moet gebeuren, kan nu al gesteld dat een aantal titels onbekend zijn. Ook is er voor het muzikaal materiaal nauwelijks overlapping met de Leuvense beiaardhandschriften van rond 1755.

Vanuit zuiver muzikaal standpunt staat het boek van De Prins niet op dezelfde hoogte als de beiaardmuziek *pur sang* van Matthias vanden Gheyn en de Leuvense beiaardhandschriften (die in de toekomst beter de *Beiaardboeken van Sint-Pieter* worden genoemd). De meeste stukken zijn eenvoudig en wortelen veeleer in de volkscultuur dan in de kunstmuziek. Toch zullen beiaardiers het boek verwelkomen als een belangrijke verrijking van het achttiende-eeuwse repertoire. Bovendien zal iedereen die met volksmuziek bezig is, in dit document een schat van nieuwe gegevens vinden ten behoeve van de wetenschap én de muzikale praktijk. Momenteel wordt onderzocht hoe de muziek uit het handschrift zo snel mogelijk kan worden verspreid via een speeluitgave en een CD-opname. Dra klinkt deze muziek uit vele torens!

*Luc Rombouts en
Gilbert Huybens*

Handtekening van Frans de Prins.

Milde professoren schenken een decennium lang

Een overzicht van alle schenkingen door professoren of hun verwanten dreigt een dorre opsomming te worden. Zo talrijk zijn de hoogleraren die de Centrale Bibliotheek met boeken verrijkten. Hier worden de schenkingen van 1990 tot vandaag gepresenteerd met enkel deze giften die een substantieel deel van het boekenbezit van de schenker uitmaken of representatief zijn voor het wetenschapsdomein waarin hij actief is geweest.

Bij legaat vermaakte jurist en bankdirecteur Fernand Collin (1897-1990) zijn boeken aan de bibliotheek. In 1991 werden meer dan 250 strekkende meter politieke, sociale, economische en juridische traktaten en vlugschriften overgebracht. Testamentair bepaald was ook de schenking een jaar later van de kleinere, maar gespecialiseerde muziekhistorische collectie van René Lenaerts (1902-1992). Geheel volgens de wil van de overledene kwam in 1993 de omvangrijke bibliotheek van de specialist Romeinse catacomben Louis Reekmans (1925-1992) naar de universiteit, waar ze verdeeld werd over drie instellingen, de faculteit Letteren, de faculteit Theologie en de Centrale Bibliotheek. Zeldzame publicaties over de Romeinse en de vroegchristelijke kunst werden zo het bezit van de universiteit. Gaston Vandendriessche (1924-2002) legde een merkwaardige verzameling aan, die naast zijn vakgebied, de dieptepsychologie, ook zijn fascinatie weerspiegelde voor de occulte wetenschappen, voor magie en voor de iconografie van psychische en fysieke afwijkingen door zijn studie van de

al door Freud geanalyseerde dagboeken en schilderijen van Richard Haizmann. Zelf een trouwe gebruiker van de bibliotheek, wenste hij dat zijn collectie de Leuvense student ten goede kwam.

Het is niet zo uitzonderlijk dat een hoogleraar bij leven reeds een groot deel van zijn boekenbezit afstaat. Raymond M. Lemaire (1921-1997) schonk van 1994 af zijn collectie architectuurgeschiedenis en monumentenzorg samen met het grootste deel van zijn archief. De boeken werden verdeeld tussen de bibliotheek Bouwkunde & Architectuur en de Centrale Bibliotheek. Historicus Jan Arthur van Houtte (1913-2002) deed tussen 1995 en 1997 afstand van zijn omvangrijke verzameling boeken, tijdschriften, overdrukken en cursussen. De historicus van het onderwijs Maurits de Vroede (1922-2002) beschouwde het domein van de Vlaamse Beweging als een afgesloten hoofdstuk in zijn wetenschappelijke

loopbaan en schonk het betreffende deel van zijn bezit in 2000. De dieptepsychologe en nicht van de godsdienstfilosoof Albert Dondeyne, Therese Noterdaeme (°1932), bezorgde haar studiemateriaal. Gilbert de Broeck (1924-2003), gespecialiseerd in arbeidsrecht, bedacht de bibliotheek met giften in 1996 en 2002.

De meeste professorencollecties worden geschonken door de familieleden. In 1991 werd de bibliotheek van Willy Peremans (1907-1986), classicus en historicus van de oudheid, verdeeld tussen de faculteit Letteren en de Centrale Bibliotheek. Louis Preneels (1935-1991) sociaal-historische

Ex-libris van Armand van Assche door Gerard Gaudaen (°1927).

verzameling verrijkte de Centrale Bibliotheek in fasen in 1991 en 1997. Ook sociaal, maar met ontwikkelingshulp als zwaartepunt, was de inhoud van de schenking uit het bezit van August Vanistendael (1917-2003) in 1999. Het volledige kabinet van oftalmoloog Maurice Appelmans (1902-1993) werd in 1994 overgebracht en in 2001 de studeerkamer van economist Marcel Loeys (1917-2001). Hieruit sprak Loeys' grote belangstelling voor politieke en economische theorievorming én voor de internationale ontwikkelingen, voornamelijk met betrekking tot de USA en de voormalige USSR. Theorievorming, ditmaal op literair gebied, vormde het hoofdbestanddeel van de schenking uit het bezit van dichter en docent literatuurdidactiek Armand van Assche (1940-1990) in 1999. Een deel van de bibliotheek van Peremans' collega, Edmond van 't Dack (1923-1997), werd in 2001 afgestaan. Boeken, overdrukken en correspondentie uit de lange carrière van de specialist Nederlandse Dialectologie Jan Lodewijk Pauwels (1899-1989), werden aangereikt in 2000. Opmerkelijk hier was de aanwezigheid van materiaal in verband met het Zuid-Afrikaanse taaleigen. Soms gaan er vele jaren overheen vooraleer de nabestaanden, in een enkel geval de generatie van de kleinkinderen, contact opnemen. Zo ontving de

Ex-libris van Emile Lousse
door Jos Eggen (©1923).

bibliotheek in 1991 de juridische boeken van de hoogleraar en minister Emile van Dievoet (1886-1967). In 1997 werd wat overbleef van het volkskundig boekenbezit van Karel Constant Peeters (1903-1975), als restant nog behoorlijk omvangrijk en belangwekkend, aangeboden. Zeer recent is de schenking uit het bezit van de jonggestorven romanist Hugo Plomteux (1939-1981).

Er zijn nog tal van wegen waarlangs professorencollecties de bibliotheek bereiken. Door

bemiddeling van haar collega Zofia Klimaj verkreeg de universiteit de Oost-Europese literatuur van linguïste Brygida Rudska (1939-1998) in 2001. Het boekenbezit van minister en gouverneur van de Nationale Bank Robert Vandeputte (1908-1997) werd aan de bibliotheek bezorgd door bemiddeling van het Kadoc. Bij de aankoop van de door de provincie Vlaams-Brabant afgestoten collectie in 2003, werd heel wat materiaal van historicus Emile Lousse (1905-1986) als geschenk toegevoegd.

Het zal niemand verwonderen dat het merendeel van de hoogleraren wier boekenbezit kon worden verworven, thuis te brengen is in de groep van de Humane wetenschappen. Wanneer uitzonderlijk een wetenschapper zoals de biochemicus René Lontie (1920-2000) zijn collectie nalaat, behoudt de Centrale Bibliotheek niet het materiaal dat zijn vakgebied betreft. Aanvaard wordt het resterende, waaruit Lontie's

Ex-libris van Marcel Loeys.

voorliefde voor de poëzie en meer bepaald voor Rilke spreekt. Pediatr Roger Eeckels (° 1929) schenkt in 2002 niet zijn medische vakbibliotheek, wel heel wat documentatie met literaire inhoud.

Om meer dan één reden hecht de bibliotheek veel belang aan een schenking uit het bezit van een hoogleraar. Een dergelijke collectie is gewoonlijk erudiet en zo gespecialiseerd dat het onvindbaar materiaal bevat. Bovendien maken dikwijls de eigen publicaties, de

cursussen en overdrukken deel uit van het geheel, waardoor het mogelijk is de academische collectie in de Centrale Bibliotheek aan te vullen. Tenslotte is dat materiaal niet zelden voorzien van aantekeningen, bevat het correspondentie met collega's en efemere documentatie aangaande de universitaire gemeenschap, zodat het geheel wel eens een archivalisch belang heeft.

Dirk van Eldere

Portret van Thomas Erpenius.
Centrale Bibliotheek, Prentenkabinet, PA6001.

Een portret van Erpenius De voorbije jaren is het Prentenkabinet van de Centrale Bibliotheek uitgegroeid tot een verzameling kleurrijke personages. Al meer dan 7000 historische figuren zijn met een 'naamplaatje' ontsloten. Verleden komt tot leven.

Iemand die als wetenschapper en als drukker belangrijk was, is Thomas Erpenius. In zijn korte leven (Gorcum, 11:9:1584-Leiden, 13:11:1624) heeft hij zowel zijn stempel op de oriëntalistiek als op de oosterse typografie gedrukt. Zijn portret in het Prentenkabinet (PA6001) is gedrukt met dezelfde plaat als in het door Pieter van der Aa uitgegeven *Fundatoris, curatorum et professorum [...] quorum gratia [...] Academia Lugduno-Batavi incepit, [...] effigies*, (Leiden, 1716). In 1715 gebruikte hij het al in *Les vrays portraits de les celebres et plus renommés professeurs depuis le commencement de l'illustre Académie de Leide*. Beide uitgaven gaan terug op Johannes Meursius' *Athenae Batavae sive de urbe, Leidensi et academia* (1625). Jan Frederick van Someren geeft in zijn *Beschrijvende catalogus van gegraveerde portretten van Nederlanders* (1888-1891) Jan (II) van de Velde aan als ontwerper van het portret. Hij werd geboren rond 1593 te Rotterdam en overleed in 1641 te Enkhuizen. Erpenius verschijnt nuchter in borstbeeld als 'Thomas Erpenius, Arabicae lingua profess[or]'.
Op het advies van Jozef Justus Scaliger studeerde Erpenius naast theologie ook oosterse talen. Na zijn studies reisde hij naar Parijs waar Isaac Casaubon hem in contact bracht met de Egyptenaar Joseph Barbatus (abu Dakni), die hem de Arabische taal bijbracht. In Venetië maakte hij kennis met het Turks, Perzisch en Ethiopisch. Terug in Leiden in 1612 werd hij al snel hoogleraar oosterse talen. Hebreeuws zou hij echter pas in 1619 beginnen doceren. Zijn *Grammatica Arabica* (1613) is tot twee eeuwen

na zijn dood herdrukt en is gebruikt als hét handboek bij uitstek.

Om een dergelijke grammatica te drukken had hij echter Arabische lettertypes nodig. Bovendien wou hij Arabische schrijvers uitgeven. Om in deze nood te voorzien, richtte hij in zijn eigen huis een drukkerij in. De lettertypes verkreeg hij van zijn voorganger aan de Leidse universiteit, Franciscus Raphelengius, die Hebreeuws en Aramees doceerde. Deze had zelf lettertypes laten gieten en legde zodoende een interessante link tussen Erpenius en de Antwerpse drukkerij van Plantijn. In 1580 werd Plantijn immers aangezocht om drukker van de Leidse universiteit te worden. Voor zijn polyglotte bijbel had Plantijn uiteraard oosterse lettertypes. De thesissen moesten door de universiteitsdrukker worden gedrukt, ook die met oosterse talen. Wanneer Plantijn in 1585 gedwongen werd terug te keren naar Antwerpen, kwam Raphelengius, die Plantijns drukkerij samen met Moretus in Antwerpen leidde, naar Leiden. Hij was immers calvinist. Voor Erpenius was Raphelengius de belangrijkste bron voor zijn lettertypes. Bij Erpenius' dood in 1624 was zijn drukkerij dan ook een van de meest uitgebreide voor oosterse typografie in Europa.

Ivan Vander biesen

Literatuur:

L. Willems, De herkomst van het typografisch materiaal van T. Erpenius, *De gulden passer*, 9, 1931, p. 83-90.

J.F. Van Someren, *Beschrijvende catalogus van gegraveerde portretten van Nederlanders*, Amsterdam, 3 dln, 1888-1891.

Pagina 1: Drie bewerkingen uit het beiaardhandschrift van Frans de Prins: *La houpelande, Mijnen man is altijd sieck geheel de wecke maer sondaeghs niet* en *Prima Lovaniensis* (zie pag. 2-3).

foto: Jan van Impe

Carlos Fuentes bezoekt de Universiteitsbibliotheek De Mexicaanse schrijver Carlos Fuentes vereerde op donderdag 4 december 2003 de universiteit met een bezoek. Hij werd vergezeld door de ambassadeur van Mexico in België, de heer Porfirio Muñoz Ledo. Na de verwelcoming op het rectoraat en een rondleiding in de Sint-Pieterskerk, ging het richting Centrale Bibliotheek. In de Grote Leeszaal liet Fuentes zich ontvallen dat de Azteekse gevederde slang Quetzalcoatl (god van de vruchtbaarheid, het water, de sterren, de maan en de wind) wel iets vredelievender is dan de gebeeldhouwde Duitse draak die de trappen naar de eerste galerij siert. In de Valerius Andreaszaal volgde dan een ontmoeting met de geschiedenis van de universiteit, Erasmus, Vives, Morus, Vesalius, Mercator en Lemaître. In het Gulden Boek pende Fuentes zijn bewondering neer voor de universiteit en de Centrale Bibliotheek, die in zijn ogen zowel fundament als spiegel is van Latijns Amerika.

Lidmaatschap 2004

U kan lid worden van de Vrienden van de Universiteitsbibliotheek of uw lidmaatschap vernieuwen door storting van 25 euro op rekeningnummer 432-0001051-30 van de Vrienden van de Universiteitsbibliotheek, Mgr. Ladeuzeplein 21, 3000 Leuven, met vermelding van *Lidmaatschap 2004*. Indien u geen lid wil zijn van de Vrienden van de Universiteitsbibliotheek, maar wel de Nieuwsbrief wenst te ontvangen, vermeldt u op de overschrijving *Abonnement 2004 Ex Officina: Nieuwsbrief*.

Boekenverkoop

De verkoop uit de dubbel van de Centrale Bibliotheek heeft plaats op **24 en 25 maart** in de **Museumzaal** van de Universiteitshal (Naamsestraat 22).

De Vrienden van de Universiteitsbibliotheek worden uitgenodigd op de **voorverkoop op 23 maart** vanaf 16u.

Met de opbrengst van de vorige dublettenverkoop is het academisch erfgoed verrijkt en is ook een interessante verzameling boeken aangekocht.

Ex Officina: Nieuwsbrief is een publicatie van de *Vrienden van de Universiteitsbibliotheek* van de K.U.Leuven, en verschijnt driemaal per jaar. Leden ontvangen deze publicatie gratis.

Lidmaatschap: € 25 per kalenderjaar, te storten op rekeningnummer 432-0001051-30 van de *Vrienden van de Universiteitsbibliotheek*, Mgr. Ladeuzeplein 21, 3000 Leuven, met vermelding van *Lidmaatschap 2003*. Voor giften vanaf € 30 - exclusief het lidmaatschapsgeld - wordt een attest van fiscale vrijstelling verleend, alleen wanneer het geld wordt gestort op de afzonderlijke mecenaatsrekening 432-0000011-57 van de K.U.Leuven, Krakenstraat 3, 3000 Leuven, met vermelding van: 5GD-PATEI1-P3610 - *Universiteitsbibliotheek - vrienden - fiscaal attest gewenst*.

Abonnement: geïnteresseerden kunnen zich ook abonneren, zonder lid te worden. Een abonnement voor het jaar 2004 kost € 25, te storten op rekeningnummer 432-0001051-30 van de *Vrienden van de Universiteitsbibliotheek*, met vermelding van *Abonnement 2004 Ex Officina: Nieuwsbrief*.

Colofon.

Redactie: Chris Coppens, Mark Derez, Katharina Smeyers (hoofdredacteur), Jo Tollebeek, Dirk van Eldere, Jan van Impe.

Werken mee aan dit nummer: Gilbert Huybens, Luc Rombouts, Ivan Vander biesen, Dirk van Eldere, Jan van Impe.

Foto's: Jan van Impe (p. 8).

Redactieadres: Katharina Smeyers, Tabularium, Centrale Bibliotheek, K.U.Leuven, Mgr. Ladeuzeplein 21, 3000 Leuven, 016/32.46.22, fax 016/32.46.91; e-mail: katharina.smeyers@bib.kuleuven.ac.be.

URL: <http://www.bib.kuleuven.ac.be/ub/vrienden.html>.

Opmaak: Greet Foblets, Grafiek Bvba, 016/89.01.68. **Druk:** Acco. **Oplage:** 650. **ISSN:** 0772-6848.

Verantwoordelijke uitgever: Armand Vandeplas, Grétrystraat 36, 2018 Antwerpen.

